

Միպիլ

Զոհրապի հերոսները

(Ճատ)

Պարոններ և տիկիներ,

Զոհրապի գրականության վրա կարող գրագետներու դատողությունները լսելե հետո, բոլորովին ավելորդ պիտի ըլլար ինծի համար խոսք առնել, եթե իբրև կին՝ մասնավոր ըսելիք մը չունենայի իր նորավեպերու մասին, գորս տարիներ առաջ կարդացած, կը հիշեմ բոլորն ալ, իբր թե երեկ կարդացած ըլլայի:

Ասոնց վրա խոսելու համար սակայն պետք է որ քսան տարի ես դառնամ, և քիչ մը իր մասին ալ խոսելու անպատշատ հարկին մեջ գտնվիմ:

Զոհրապ թերևս այն գրագետն է, որ ամենն ավելի տպավորություն գործած է վրաս:

Ասոր պատճառը շատ պարզ է. մենք, կիներս, ավելի կը հիշենք գմեզ հարվածողները, քան գմեզ փայփայանքի վարժված ենք արդեն, և Զոհրապի գրականությունը ճշմարիտհարված մը տված է իմ հաստատ ու միամիտ հավատքիս կնոջական արժանապատվություն և կանացի սրբության մասին:

Այն միջավայրին մեջ, ուր ապրած ու դաստիարակված եմ, այն շրջապատին մեջ, ուր անցուցած եմ մանկությունս ու ու երիտասարդությանս մեկ մասը, սա հանդուրը ներշնչած են ինծի թե Զոհրապին հերոսները մասնավոր դասակարգի մը կը պատկանին, որոնք իրավունք չունին պատվավոր մարդոց

սիրույն և հարգանքին: Կրնաք երևակայել իմ շվարումս, անոնց բացարձակ աստվածացումը տեսնելով ամեն հիացման ու հարգանքի արժանիմեծ գրագետի մը գրչին տակ:

Իզուր ժամանակակից գրագետները կը ջանային տարհամոզել դիս իմ աղանդիս մեջ և ջրել հավատացյալի խորունկ դավանանքս, ըսելով թե իմ ճանչցած կիներս ռոմանթիք գրականության կը պատկանեին, թե նորաձևութենե ինկած էին իրենց ընտանիքին, իրենց տունին, տեղին փարած, հավիտենական սիրո մը կապված կիները, անձնվիրության և պարկեշտության հերոսուհիները, որոնց տիպարը ճանչցած էր մասնավորապես հայուհին:

Այս դավանանքը Չոհրապին եղած է մասնավորապես, ինքն է, որ գայն քարոզած է ամենն առաջ մեր մեջ, քանի որ Արփիարի, Նաշայանի, Կամսարականի հետ, սքանչելի տաղանդով մը անշուշտ, ինքն է որ հիմքը դրած է իրապաշտ դպրոցին մեր մեջ ու շարունակած է գայն:

Արդարև ամեն ազգի մեջ բացառիկ ուժեր պետք են՝ նորությունները ընդունելի ըլնելու ժողովրդին, որուն ավանդապահ ու տարամերժ դյուրագգությունը անընդունակ է օտար ու նորօրինակ երևույթներու:

Չոհրապը հզոր գրիչը միայն կրնար իր եզական հրապույրներովը սիրելի ընել մեզի ֆյուլեռի գրականությունը:

Ի՛նչ է արդյոք իրապաշտ գրականությունը, երկու բառով, եթե ոչ ֆիզիքական տիեզերքը մանրամասնորեն տեսնելու գայն առանց վերապահության նկարակգրելու ազատության նվիրագործումը, բնապաշտ դպրոցին վրա չեմ խոսիր, որովհետև գոհրապ բնապաշտ գրագետ մը եղած չէ երբեք:

Մինչդեռ ռոմանթիքության գլխավոր դերը եղած է նկարագրել ինչ որ չենք տեսներ, այլ գոր կզգանք և կը գուշակենք մեր զգացման, մեր մտածումին համաձայն:

Վիպագիրներեն ոմանք արտաքին աշխարհն ու զգայությունները կը բացատրեն. իրապաշտներն են անոնք:

Ունանք զգացումներն ու մտածումները կը վերլուծեն ռոմանթիքներն են ասոնք:

Եվ սակայն տգեղություններ նկարագրելու իրավունքը չի վտարեր
գեղեցկություններարտահայտելու պարտականությունը:

Եվ չենք կրնար համոզվիլ, որ իրապաշտ գրականությունը մեր մեջ մոտ գործած
օրեն՝ անհետացած ըլլան մտքի և սրտի տեր կիները, տեղի տալով անոնց,
իրենց ֆիզիկական շնորհներովը միայն կոչված են ընտանեկան և ընկերային
կյանքը հեղաշրջելու:

Չոհրապին նորավեպերը, սակայն ասիկա հաստատելու բնույթը ունին:

Դիտեցե՛ք. իր քառասունե ավելի նորավեպերու մեջ՝ չկա մեկ կին մը գոնե, որ
ուղղամիտ, պարկեշտ և սրտով ու մտքով հավատարիմ մնացած ըլլա իր սիրույն:

Սկսենք իր ամենեն սուրբ վեպերեն. ի՞նչ է Տալիլան փոփոխամիտ, թեթևաբարո
աղջիկ մը:

Ի՞նչ է Աննիկը, կարծեմ թեին հերոսուհինկեղծիքի գլուխ գործոց մը:

Ի՞նչ է Սառան, զոր ինք առաքինի կին մը կը համարե կասարակ պչրուիի մը, որ
իր ամուսնին հետ կ'ապրի սիրով, և ուրիշ մըն կը կապե իր խոստումներովը:

Վերադարձին Մաքրիկը, դիմակին մանիշակաբույր տիկինը, երջանիկ մահին
հերոսուհին սրտի և մտքի մեղավորներ են ամենքն ալ:

Խարիսխին Սուրբիկ հանրմն անգամ, գերագանցորոն անբասիր կինը, սուկալի
տիպար մըն է շահախնդրության, որ սակարկություն կ'ընե Աստծո հետ իր
աբարեպաշտության մասան, և իր ջերմերանգ աղոթքներուն ու վառած մոմերուն
փոխարեն վարձ կը պահանջե անկե:

Առջի սեր առջի բարիին թագուկ տուտուն միայն բացառություն կը կազմե այդ
թափորին մեջ, բայց ան ալ անցյալին կը վերաբերի, մեր սերունդեն չէ:

«Իր դեմքը... խորշումերով լեցուն, կաթնապուրին երեսը ծածկող պարուտակին կը նմանի, մաքուր ու փոփոք»:

Ավելորդ է կարծեն խոսիլ պարահանդեսին վաղորդայնին մեջ՝ Նարդիկին և Մամայիդ բարև ըրե՛, այրին, Մյուսը նորավեպերուն մեջ հիշված կիներուն վրա, որոնք բարեբախտաբար հազվագյուտ ցուցանքներեն մեր ազգի մեջ, և սակայն իրենց անբարոյականությամբ ոչ միայն չեն գովեցներ զինքը, այլ երբեմն կը հիացնեն իսկ:

Կը փորձեն հարցնել, թե արդյոք իրապաշտ դպրոցը անբարոյական կիներ միայն ներկայացնելու համար կազմված է:

Ուրկե կրցած է գտնել Ջոհրապ այն պարկեշտ, ազնվասիրտ, ուղգամիտ, հավիտենապես իրենց իտյալին հարած տիպարները, որոնք արական սեռին կը պատկանին և, որոնք իրենց հերոսներու վսեմ պարը կը կազմեն:

Պարահանդեսին վաղորդայնին բանաստեղծը, կատակին դժբախտ գոհը, մյուսյու Սեֆերյանը, մյուսին հավատարիմ սիրահարը, ֆուռթունային, Այինկային Սահակը, Հուսեփ աղան, Տաիլաին տոքտորը.-բոլորն ալ ռոմանթիք տիպարներ, անստգույգ նկարագիրներ, բոլորն ալ հավատարիմ իրենց սերերուն, բոլորն ալ գոհերեն թեթևաբարո, խաբեպատիր կանանց անսիրտ մեքենայուններուն:

Հապա շիտին պարտֆին Հուսեփ աղա՞ն, այն բարի, անձնագոհ հայրը. հապա ժամին բակի տերտե՞րը, որ իր սրտին ցավեն կը մեռնի, անարժան մարդ կը եկեղեցիին մոտ թաղված ըլլաուն համար:

Լուսահոգիին ողորմելի խոստումներն անգամ գոնե սիրո մեջ հավատարիմ պահելու շնորհը կ'ընտրե, ինչ-որ կը զլանա սիրված, պաշտված, երկրպագված կիներուն, գորս իր անգուգական տաղադր կը բանաստեծացնե, իրենց մոլություններեն, իսկ առավելություններ քաղելով իր նյութեն համար: Ոչ մեկը նախատված. հեղինակը ոչ մեկուն համար գործածած է անարդարական բառ մը, որովհետև անոնք լեցուն իրաններ, հրդեհի պես բոցավառ կամ ածուխի կոտրտվածքի փայլուն մագեր և վրդոհվիչ, հիմարացնեղ նայվածքներ ունեին: Աչք կը գոցե անոնց ամեն հրեշտություններուն, և անտարբեր կը մնա, երբ իրենց

պգտիկ թաթիկներուն մեջ կը ճմլեն, կը բզկտենք գիրենք սիրող սիրտերը:

Արդեն գրագետը՝ կնոջ ճակատագիրը, գրեթե անոր նպատակը կը նկատեն իր խաբէությունը, կեղծիքը, անհավատարմությունը, պշրանքը, այն ամեն զգվելի հանգամանքները, որոնք մարդը կը նվաստացնեն, և որոնց դեմ հավիտենական կռիս մը կը մղեն գիտությունն ու դաստիարակությունը:

Ինքը ըսած է տեղ մը . « Արմենիսա ուղղամիտ կին մը ըլլալով, հետաքրքրական և շահագրգիռ ըլլալէ դադրեր էր»:

Ի՛նչ սարսափելի գաղափար կազմած է ուրեմն ինքը կնոջ մասին, որ չի կրնար տոկուն ուղղամտության նկարագիր մը տալ անոր:

Իր ամենեն սուրբ, ամենեն համակրելի և խոհական կնոջ տիպարը մայրապետն է, որուն բարեհաճ է ըսել տալ . «Քանի որ ինծի տրված չէր աշխարհքը վայելել, ջանացի որ ուրիշներ առանց ցավի վայելեն գայն . իմ գրկումովս ուրիշներուն վայելքը շինեցի»:

Այդ միևնույն մայրապետը քիչ մը ետքը կըսեն սակայն . «Էրիկ մարդոց ցավատանջ գոռում գոչումները մտիկ ընելով իմ սրտիս զսպված ու անմոռնջ ցավերը գոհացում կ'ստանան, կը մեղմանան»:

Ճշմարիտ ճիվաղ մը չէ՞ այն կինը, որ իր սիրահարեն լքված ըլլալուն համար՝ վրեժ կը լուծեն բոլոր այրերեն:

Բայց ինչո՞ւ այս հոռետեսությունը կանանց մասին, ինչո՞ւ մոռնալ իրենց անկեղծ հրայրքներուն անձնատուր, անոնց համար տանջվող, անոնցմով մեռնող գերագանցապես հերոս կիները, որոնք ամեն շարժարանք սիրով կը տանիին՝ հավատարիմ մնալու համար իրենց հոգվույն մեկ խորունկ զգացմանը:

Պիտի փափաքեի, որ վարպետը մտներ սերմերեն ներս ոչ միայն սրահներուն, ուր կիները հուլանի լանջքերով, մետաքսի շրշյուններով իրենց ծոծրակին բուրումնավետ շնորհքը կը պտտցնեն, այլ նաև հոն, ուր կինը պարզ շրջագգեստի մը մեջ նույնքան գեղանի, պարտքի, աշխատության և ճշմարիտ սիրո կյանքը կ'ապրի,-թող ըլլա գրկանքով, տոկունությամբ լեցուն կյանք մը, որմէ իրեններուն

երջանկությունը կը կազմվի:

Բայց հարգելի հեղինակը երես կը դարձնե այդ կիներեն, աչքերը կը գոցե գանոնք չտեսնելու համար, որովհետև գուցե կը վախնա անոնց հավիտենական հրապույրեն, ինչ որ վնասակար պիտի ըլլալ թեզին: Ինքը աչքի առջև ունի միայն իր հերոսուհիներին աշխարհքը և կ'ըսե.

«Ընկերական կյանքի մեջ, կինը թշվառության և անիծից տարր մըն է միայն և ոչ այլ ինչ: Իր խոստացած երջանկությունը խաբուսիկ երագ մ է միայն, և ինքը Կալիբսոյի նման հեշտամուլ և պաշտելի դիցուհի մը, ուրիշ նպատակ չունի, բայց եթե մոլորեցնել մարդը աշխատության ճամբին, և իր ինքնահոժար գերությանըր ձեռք բերել այն իշխանությունը գոր պահանջվելու համար ուրիշ տիտղոս մը կարող չէ ցույց տալ»:

Չոհրապ իրավունք ունի, բայց թո՛ղ ներողամիտ ըլլա,որ ըսեմ իր հերոսուհիներուն համար միայն:

Ահա՛ իմ բողոքս որուն արդարությունը վճռվելու համար բավական է որ, իր խղճմտանիքի խորը իջնե: Բայց այս բողոքը որուն արդարությունս վճռվելու համար բավական է որ իր խղճմտանքի խորը իջնե:

Բայց այս բողոքը ենթադրելով որ հայ իգական սեռին մեծամասնության սրտին աղաղակը ըլլար, ծաղիկ մը չպիտի՞ նկատողության պիտի առնեինէ մեր սեռին իրավունքներունսարակ գրչի մը կողմն: Բայց Չոհրապ գերագանցապես կանաց գրագետն է, ան որուն գրչին տակ պիտի ուզեինք անմահցած տեսնել հայ կինը իր գարավոր առաքինությանը դերին մեջ իր նորավեպերը այսօրվան չեն վերաբերիր միայն, դարեր ետքը, այդ հոյակապ հուշարձաններուն մեջ ապագա սերնդի իր հերոսներուն տարբեր կիներ ալ գտնեին ստույգ գաղափար մը կազմելելու համար ԺԹ դարու հայուհոյն նկատմամբ:

Որովհետև իր գեղեցիկ նորաավեպերը, որոնք հետորներ կը կազմեն, իբրև գրական թանկագին գոհարներ, իբրև անկեղծություն և մեծ տաղանդի շքեղ ճառագալթումներ ձեռքից ձեռք պիտի անցնեն անտարակույս, իրեն անմահ հեղինակային անունի հետ: Իբրև գրականությունից անոց արժեքը այնքան մեծ է,

որքան քիչ հավակնություն դրած է անոց մեջ: Չկա մեկը, որ... իր անձեն, իր սրտեն, իր մտածումեն, իր ճաշակին բան մը գտած չըլլա այնտեղ:

Որովհետև Չոհրապ, հակառակ իր նյութապաշտ մարդու առերևույթ ձգտումներում, բանաստեխծ մըն է, որ իմաստասերի և երագատեսի միտք ունի: Եվ իմաստասերները հաճախ ճշմարիտ բանաստեխծներ են:

Իր ոճը, հատակ, մաքուր, պարզ և բացահայտ, լուսապայծառ պալատի մը կը նմանեցնեն, ուր մութ խորշ մը, սովերոտ անկյուն մը չկա:

Անիկա կը գրե առանց Հովակնոտ ճիգերու, անսեթևեթ, առանց ճամարտականության, առանց փնտռութի, առանց ծճողումի:

Գրական ազնվանպետությունը թերությունը եղած չէ ամենևին, որովհետև մասնավոր դատակարգի մը համար չէ ամենևին, որովհետև մասնավոր դատակարգի մը համար չէ, որ կը գրե, և ամենեն անգրագետ մարդիկ կը հասկնան դինքը առանց ճիդի:

Ասոր հակառակ, ամենեն շատ բանաստեղծություն, նկար, անակնկալ, հնարք և արտահայտության նորություն կա իր դրգացքին մեջ:

Իր նմանությունները ճշգրիտ, գմայլելի և անպիտ են. իրն են բոլորն ալ, ցոլացումը իր քաջասիրտ, անկեղծ և արտասովոր նկարագրին:

Ինչ սրտառու չտողեր կան Ֆուրթունային մեջ, որ կը լացնեն իրենց զգացված խորունկությամբը, և ինչ լայն, ինչ ներողամիտ ոգի դժբախտներուն թերությանը համար:

Ասիկա ճշմարիտ մարդասերի զգացում մըն է, որ երջանիկներուն, բախտեն սիրվածներուն հատկությունը չէ ընդհանրապես:

Ինձի համար, մեր գրականության անմրցելի հրաշակերտները պիտի նման իր ճիտին պարտքը, անդրշիրիմի սերը, այինկան որոնց մեջ հեղինակը իր տաղանդին այլագան կարողություններովը ի հայտ կուգա, իբրև դիտող, իբրև զգացող և արտահայտող:

Իր լեզուն, ոճին պես պարզ և դյուրին, դասական չէ անշուշտ. տեղ տեղ ֆրանսաբանություններ և տաճկարանություններ կարելի է գտնել, որոնք ջիղերը թունդ պիտի հանեին հայկաբան պատվելիներուն, և որոնք սիրուն, հաճելի, զարտուղի և հրապուրիչ են:

Ինքը կարգ ու սարգի թշնամի նկարագիր, ինքզինքը շոթայագերծ ըրած է քրեականական կարգ մը կապանքներե, որոնք անհրաժեշտ են միջակ գրողներու համար, բայց իր տաղանդը պետք չունի անոնց:

«Շատ մը բաներու մեջ վայելեցնելը մեծագույն ճշմարիտ արդարած ուժն է» ըսած է ինքը, և իր քրեականական շեղումները կը վայելեն իրեն, ինչպես պիտի վայլեր արտաքո կարգի գլխարկ մը շատ գեղեցիկ գլուխի մը:

Սակայն իր ամենն մեծ, ամենն նշանավոր հատկությունը պիտի մնա գրելու հազվագյուտ ճաշակը, ինչ որ մեծ գրագետները կը հատկանշեն: Կարելի չէ դտնել տող մը, գոր ավելորդ համարես իր գրվածքներուն մեջ, կամ վայրկյան մը ձանձրանաս իր երկերուն ընթերցումին մեջ: Իր նկարագրությանց մեջ հոյակապ, սակավապետ, նույնիսկ ազահ այնքան, որ անոնց վրա հիացած պահուդ իսկ՝ հանկարծ կ'ավարտեին: Այս պարագային իպ ոճը գործածելով պիտի ըսեն, պշրող կին, որ խնայողությամբ կը գործածեն իր հրապույրին գանձերը, վախնալով, որ մի գուցե անոնք շուտով սպառին: Իր խորհդությունները այնքան թափանցող, այնքան հզոր, երկու բառե միայն կը բազկանան: Իր տեսիլքները, իր անփկությունները, իր հեզնանքը լեցուն բաժակե մը հորդող կաթիլ մը նեկտարն է, որուն շրթունքդ հագիվ մոտեցուցած՝ բաժակը ետ կը քաշվի իսկույն:

Ամբողջ փիլիսոփայություն մը երկու երեք նախադասությանց մեջ, որուն վրա կարելի է հատորեն գրել և որոնք իրենց անկեղծ, խիզախ, սլացող, քայքայող ու շինող իր մտքին փայլակներն են և կը լուսավորեն ու կը ներշնչեն ամեն դասե, ամեն սեռե ընթերցողները: Ամեն մարդ կը կարդա զինքը հաճույքով, անհամբերությամբ, սքանչանքով, ծերեն ալ, երիտասարդներեն ալ, դպրոցական տղանք ալ՝ հակառակ մեր արգելքին, և գրագետն ալ, ռամիկն ալ, ու ամենքը կը հասկնան, ամենքը կը փնտռեն զինքը, և իր կարոտը կ'դգան:

Այս չէ՞ արդեն գրագետին մեծագույն փառքը և անմահությունը: